

SvD 15 april 2018:

DEBATT | RYSSLAND

Jens Stilhoff Sörensen

Många missförstår Rysslands utrikespolitik

I den debatt i SvD som följt på ambassadör Sven Hirdmans inlägga visas typiska tecken på bristande förståelse av såväl rysk historia och utrikespolitik, som geopolitiska realiteter. Resonemangen från Muf-företrädarna samt Lars Holmqvist följer mönstret i den dramaturgi och antiryska propaganda som satts igång ifrån Storbritannien och USA och som pliktstroget följs i de flesta medier.

Debatt

Det här är en argumenterande text med syfte att påverka. Åsikterna som uttrycks är skribentens egna.

Upptakten är den påstådda giftattacken på Sergej och Julia Skripal. Det anmärkningsvärda här är att det inte presenterats några som helst bevis och att detta heller inte efterfrågas, ens av media, trots alla frågetecken. Vi vet senast från Irakinvasionen 2003 och lögnen om Saddams kärnvapen att brittisk underrättelsetjänst mycket väl kan producera propaganda för politiska syften. I nuläget har det inte anförts några bevis och den ryska ambassaden i London har framfört tjugosju enkla frågor som borde vara självklara för alla journalister. I stället ser vi en välorkestrerad propagandakampanj där inga frågor ställs och inget kritiskt tänkande ges utrymme.

Låt oss se på tolkningen av rysk utrikespolitik. Den betraktas genomgående som aggressiv och revanschistisk. Jag hävdar att detta är en feltolkning grundad i bristande förståelse för rysk historia, kultur, utrikes- och säkerhetspolitik. Ryssland är inte en revanschistisk makt utan fokuserar på bevarande av status quo och på att försvara sin egen suveränitet och intressesfär. Ett klassiskt svar från väst är att det inte får finnas intressesfärer, vilka tillhör det förflutna. Men gör tankeexperimentet att Ryssland placerar ut kärnvapen på Kuba eller i norra Mexiko och fundera på hur det skulle bemötas. Rysk säkerhetspolitik bygger på den historiska erfarenheten av att vara utsatt för invasioner och angrepp från omvärlden, inte minst från Väst. Centralorten Novgorod angreps av svenskar 1240 och av Tyska orden 1242. Grodno i nuvarande Vitryssland invaderades av svenskar 1706. Karl XII slogs vid Poltava 1709. Napoleon gick mot Moskva 1812 och Hitler gjorde det 1941. Detta kan avfärdas av historielösa västerlänningar, men i Ryssland har det präglat säkerhetstänkandet. En annan sak som präglat ryskt tänkande är uppfattningen att vara missförstådd och inte lyssnad på. Båda dessa är centrala i dag.

När Nato började expandera i Östeuropa och Baltikum betraktades det med stor oro i Ryssland. Samtidigt vädrade man förslaget att kanske även Ryssland kunde bli medlem. Den ryska hållningen till EU har varierat. Längre ville de bli medlemmar, vilket följde Gorbatsjovs idé om ett gemensamt "europeiskt hus", men det var uppenbart att de inte var välkomna. När EU lanserade sin politik om "god grannsämja" och inbjöd flera före detta Sovjetstater utan att göra detsamma för Ryssland så kom bilden av EU att få en säkerhetspolitisk betydelse. Nu såg man EU-medlemskap som ett led till Natomedlemskap. I närområdet, främst Ukraina och Georgien, blev det viktigt att markera en gräns. Här berördes omedelbara ryska intressen.

I områden utanför det före detta Sovjetområdet har rysk utrikespolitik fokuserat på stabilitet och bevara rådande tillstånd. Det är i kontrast till USA:s och allierades politik som ofta handlat om regimskifte och intervention (Jugoslavien, Afghanistan, Irak, Libyen). Före 2015 hade Ryssland heller inte blandat sig i politiska val utanför det före detta Sovjetområdet. Till skillnad från amerikansk och EU-politik har rysk politik fram till nyligen inte haft ideologiska inslag utan betonat suveränitet och geopolitiska säkerhetsintressen. Den har varit det man kallar realistisk. Efter Lissabonfördraget introducerades ett ideologiskt och normativt inslag i utrikespolitiken hos EU-länderna, med fokus på mänskliga rättigheter, liberal demokrati etcetera. Ryssland har nu lanserat ett svar med vilka värden och normer man vill försvara: stabilitet, suveränitet, europeisk civilisation och kultur. Man har också definierat sig som en ortodox stormakt.

Hur bör man tolka det ryska aggressiva agerandet när det gäller Georgien, Krim, Ukraina, och den möjliga inblandningen i det amerikanska valet? Jag menar att det ska tolkas som reaktivt och som positionsmarkerande. Putin har alltsedan Kosovokrisen 1999 gjort tydliga uttalanden om att det finns ryska säkerhetsintressen som man till varje pris kommer att försvara. Natos angrepp på Jugoslavien 1999 och efterföljande erkännanden av Kosovo bröt mot folkrätten och mot Helsingforsdeklarationen (1975). Ryssland gav upprepade varningar att man skulle svara på liknande sätt och sex månader efter erkännandena av Kosovo gjorde man så i Georgien. När man sen på det 20:e Natomötet i Bukarest inbjöd Ukraina att bli Natomedlem korsades en gräns. Att Nato skulle expandera och ha en flottbas bredvid den ryska Svarta havsflottan i Sevastopol på Krim var helt otänkbara. Dessutom hade Krim en rysk majoritetsbefolkning och i Ukraina levde över åtta miljoner ryssar. I detta läge hade det varit klokare om Nato, USA och EU hade förespråkat en finsk lösning för Ukraina. Ryssland har inte motsatt sig ekonomiskt samarbete eller att EU har starka relationer till Ukraina, men Natomedlemskap var ett steg för långt. Från ryskt perspektiv blev man tvingad att agera.

Det Putin har gjort under de senaste tre åren är att höja rösten. Under två decennier har USA och Väst ignorerat Ryssland och vägrat behandla dem som en viktig part när det gäller såväl globala som europeiska säkerhets-

frågor. Genom ett gradvis ökat maktspråk vill Putin markera att Ryssland måste tas på allvar. Även inblandningen i USA-valet (dock ej officiellt erkänd av Ryssland) bör tolkas så. Det var främst en signal till Hillary Clinton, som man i Kreml trodde skulle vinna valet, att det var dags att lyssna på Moskva. Det var en inbjudan till dialog. Genom att visa att man har resurser att skapa problem säger man "ni måste sluta ignorera oss och börja föra dialog." Till exempel när det gäller Syrien.

Konsekvenserna av nuvarande eskalering kan bli allvarliga. Nu mobiliseras en antagonism på samhällsnivå, med medier inblandade i ömsesidiga propagandakampanjer, vilket alltid är svårare att trappa ned än om det endast varit på regeringsnivå. En omedelbar konsekvens är att man pressar Ryssland närmare Kina, ett samarbete som redan intensifierats. Detta påverkar säkerhetsläget i Ostasien där Kina får mer tillgång till ryska vapensystem. En annan är att det kan bli svårare att hitta lösningar på en rad internationella frågor där samarbete vore viktigt, särskilt i Mellanöstern men också i Ukraina där en lösning utan Ryssland är omöjlig. Här bör det påpekas att Ryssland, till skillnad från USA, upprätthåller relationer med alla parter, utom IS, och har reellt inflytande.

Ryssland är ingen supermakt, varken ekonomiskt eller militärt, men har mycket reella avskräckningsmedel att tillgå vid en konflikt och dess säkerhetsintressen bör respekteras. Vi har ett långsiktigt intresse av ett Ryssland orienterat mot Europa. Det land som varit bäst på att hantera Ryssland är Finland och härifrån finns mycket att lära. Finland upprätthåller ett starkt försvar men betonar ömsesidig respekt och goda relationer.

Jens Stilhoff Sörensen

docent och lektor i freds- och utvecklingsforskning/internationella relationer, Göteborgs universitet, seniorforskare vid Institutet för säkerhets- och utvecklingspolitik (ISDP), Stockholm